

Internetski izvori

Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža); Hrvatska jezična riznica: Naslovnica (ihjj.hr); <http://frazemi.ihjj.hr>; <https://artfl-project.uchicago.edu/content/dictionnaires-dautrefois>
<https://dictionnaire.lerobert.com>; <https://hjp.znanje.hr>; <https://lektire.skole.hr/>; <https://www.cnrtl.fr>; <https://www.dictionnairesfrancophones.org/>; <https://www.larousse.fr/dictionnaires>; NA [2005], Vjesnik online (© 2006, Vjesnik d.d.); NA Zarez online (© 2002, Zarez)

Sažetak

Biljana Stojaković, Tehničko veleučilište u Zagrebu, biljana.stojakovi5@gmail.com

UDK 81'373.45:811.163.42, izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22210/jezik.2022.69.09>

primljen 8. prosinca 2021., prihvaćen za tisak 21. ožujka 2022.

Some Calques from French in the Works of Antun Gustav Matoš and Miroslav Krleža

There are various causes for the occurrence of calques in a language. One of them is linguistic interference. The aim of the paper is to analyse the calques from French in the works of Matoš and Krleža and to examine the role of the authors in the creation of the calques. The analysed calques prove that linguistic interference is a very important factor in the creation of calques, especially those of the syntactic type. The number of calques found is relatively small compared to the amount of literary material analysed, but they certainly speak of the word-making art of their creators, as well as of the centuries-old tradition of cultural and linguistic connections between Croatia and France.

Keywords: A. G. Matoš, M. Krleža, French language, calque, interference

VOKATIV PREZIMENA MUŠKIH OSOBA U SUVREMENOM HRVATSKOM JEZIKU

Alen Orlić

Uvodno o vokativu i prezimenima

Vokativ je padež koji se u gramatikama hrvatskoga jezika po odnosu prema ostalim riječima u rečenici ubraja zajedno s nominativom u samostalne padeže s kojima „ne dolazi nijedan prijedlog jer su to samostalni padeži koji ne znače odnose“ (Barić i dr., ⁴2005.: 102.), a pripisuje mu se i veća samostalnost nego nominativu (Silić i Pranjković, ²2007.: 200.) te bi se u skladu s pravopisnom normom zbog svoje rečenične neovisnosti u pisanom tekstu uvijek trebao odvajati od ostalih dijelova rečenice zarezom (ako se nalazi na početku rečenice ili na nje-

zinu kraju) ili zarezima (ako se nalazi unutar rečenice).¹ Ponajprije se upotrebljava za dozivanje ili obraćanje, a otuda mu i naziv.² Određuje se s pomoću usklika *Oj!* i *Ej!* koji prethode riječi kojoj određujemo padež. Određivanje vokativa kao padeža potječe iz klasičnih jezika u kojima se oblik za dozivanje tvori sufigiranjem uzvika na imeničku bazu, a tako je i u hrvatskom standardnom jeziku u kojem se vokativ (kao i ostali padeži) gradi sufigiranjem gramatema na bazu (Marković, 2012.: 256.).

Prezimana su obvezatna, zakonom propisana identifikacijska oznaka svakoga pojedinca, a zakonska ih obvezatnost čini sastavnicom leksičke ukupnosti hrvatskoga standardnog jezika (Frančić, 2016.: 43.). Njihovoj pojavnosti prethode osobna imena i nadimci, stoga su prezimana najmlađa antroponimijska kategorija. Oblikovanje i ustaljivanje prezimana u Hrvatskoj može se pratiti već od 12. st. (u Hrvatskom primorju i Dalmaciji po uzoru na talijanske gradove). Daljnji je bitan poticaj za nastanak i rasprostranjenost prezimana u Hrvatskoj uvođenje matičnih knjiga nakon Tridentskoga koncila u 16. st.³ Tek 1780. god. zakonskim aktom (tzv. jozefinski patent) propisano je da svaka osoba mora imati prezime (Frančić, 2000.: 43.).

Sklonidba prezimana nerijetko izaziva pravopisne i gramatičke nedoumice (Ham, 2018.), no gramatike i jezični priručnici hrvatskoga jezika sklonidbi prezimana ne posvećuju mnogo prostora jer se vjerojatno smatra da su pravila za sklonidbu prezimana jasna i da se lako provode, no upotreba vokativa prezimana, i to prezimana i muških i ženskih osoba, svakako pokazuje da provedba pravila nije tako jednostavna. U hrvatskom standardnom jeziku pravilo je da se sklanjaju prezimana muških osoba, a da se ne sklanjaju prezimana ženskih osoba osim onih koja završavaju na *-a* kao primjerice *Desnica*, *Malenica*, *Slavica*.⁴

U ovom radu bit će riječ samo o vokativu jednine prezimana muških osoba.

Pregled normativnih priručnika u vezi s vokativom prezimana muških osoba u hrvatskom jeziku

Gledajući općenito, suvremene gramatike hrvatskoga jezika najvećim dijelom bilježe podjelu vokativnih nastavaka za opće imenice, katkad bilježe i za osobna imena, toponime i etnike, a za prezimana vrlo rijetko.⁵

¹ Riječ u vokativu katkad može biti i samostalna rečenica koja uglavnom završava uskliknikom.

² lat. *vocare* – zvati, pozivati (Butt, 2006.: 14.)

³ Petar Šimunović spominje da ni tada mnogi hrvatski krajevi (posebice krajevi pod osmanlijskom vlašću) ne vode matične knjige i nemaju svoja stalna i nasljedna prezimana (Šimunović, 1997.). Sanja Vulić navela je kako su na hrvatskim plemićkim posjedima u središnjoj Hrvatskoj kmetovi imali prezimana već potkraj 15. st. (Vulić, 2010.).

⁴ U vezi s tim, doduše, mišljenja su standardologa podijeljena; neki smatraju da se prezimana ženskih osoba na *-a* trebaju sklanjati (primjerice Frančić i dr., 2006.: 104.; Ham, 2017.: 57.), neki smatraju da se takva prezimana ne trebaju sklanjati (primjerice Raguž, 2010.: 61.), a neki pak smatraju da su obje mogućnosti valjane (primjerice Hudeček i dr., 1999.: 118.).

⁵ Još je Ljudevit Jonke bio pisao da gramatike hrvatskoga jezika „nisu potanko razradile tvorbu vokativa jednine naših i stranih prezimana.“ (Jonke, 1965.: 277.)

U gramatici Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika među primjerima iz književnih djela za vokativ jednine imenica muškoga roda nalazi se i primjer s prezimenom („Čujete li, Kohn?“), a kao jedan od primjera pravila da nastavkom *-e* vokativ jednine tvore imenice sa završnim nenepčanikom navodi se među ostalim i jedno prezime: *Mraz – Mraze*. U toj gramatici među primjerima za pravilo da nastavkom *-u* vokativ jednine tvore imenice koje završavaju na nepčanik nije navedeno nijedno prezime, ali se navodi da nastavak *-u* imaju i imenice sa završecima *-ez*, *-iz* i *-uz* ako znače mjesto, etničko ili obiteljsko ime (primjerice *Puljiz – Puljizu*) i posuđenice ako u nominativu jednine završavaju na *k*, *g*, *h*, *c*, a među primjerima navedeni su ovi vokativi prezimena: *Franku*, *Munku*, *Lehu*, *Fricu*.⁶ (Babić i dr., 2007.: 317.). Prema toj gramatici vokativ jednine prezimena muškoga roda oblikom bi bio jednak nominativu samo „u tuđim prezimenima neprilagođenima hrvatskomu pravopisu, često zbog izbjegavanja glasovnih promjena“ (Babić i dr., 2007.: 318.).

U Težak-Babićevoj Gramatici hrvatskoga jezika među nekoliko primjera za pravilo da imenice koje u nominativu završavaju na nepčanik imaju u vokativu nastavak *-u* nalazi se i jedno prezime: „Miliću, dođi!“ (Težak i Babić, ¹⁵2005.: 100.). U toj se gramatici vokativ prezimena navodi i u vezi s imenicama ženskoga roda pa tako piše da vokativ na *-o* imaju „imenice na *-ica* s više od dvaju slogova kad znače što neživo ili prezime“, a kao primjer navedeno je prezime *Desnica* u vokativnom obliku *Desnico* te da vokativ na *-a* imaju „osobna imena i prezimena na *-a* u konvencionalnom, stilski neobilježenom oslovljavanju“, a kao primjer među ostalima navedeni su oblici *Kukuljica* i *Perica* (Težak i Babić, ¹⁵2005.: 100.).

Gramatika koja najviše prostora posvećuje vokativu prezimena Raguževa je gramatika. Među nekoliko primjera kojima se potvrđuje pravilo da u vokativu jednine imenica muškoga roda dolazi nastavak *-u* navedena su čak dva prezimena, odnosno njihovi vokativni oblici: *Babiću*, *Ragužu* (Raguž, 2010.: 21.). Raguž navodi da bez vokativnoga nastavka ostaju mnoga strana vlastita imena i često domaća vlastita imena ako bi se osnova izmijenila, pri čemu navodi prezimena *Gotovac*, *Žic*, *Maček*, *Horvat*⁷ i *Supek*, te napominje da se to „rjeđe (samo u razgovornom jeziku) događa s prezimenima sa završetkom *-ić*.“ (Raguž, 2010.: 22.). Vokativ se prezimena u toj gramatici spominje i uz pravilo da u vokativu jednine nastavak *-a* imaju imena i prezimena muških osoba s nastavkom *-a* u nominativu jednine, a kao primjer navedeno je prezime *Mateša* (Raguž, 2010.: 61.).

⁶ Posljednje navedeno pravilo zabilježeno je i u Težak-Babićevoj gramatici, i to s gotovo istim primjerima. Osim toga Težak i Babić navode da nastavak *-u* u vokativu dobivaju i, iako ne završavaju nepčanikom, imenice na *-ic* i *-č(a)c* te *-č(a)k*, *-ć(a)k*, *-d(a)k*, *-dž(a)k*, *đ(a)k*, *-t(a)k*, no među primjerima ne navode prezimena (Težak i Babić, ¹⁵2005.: 100.). U toj je gramatici zabilježeno i da se u vlastitim imenima stranoga podrijetla, osobito ako se želi izbjeći glasovna promjena, vokativ izjednačuje s nominativom, što je potkrijepljeno ovim primjerom: „Dođi, stari Fritz.“ (Težak i Babić, ¹⁵2005.: 101.)

⁷ Nije jasno zašto je među prezimenima čija bi se osnova izmijenila s vokativnim nastavkom *-e* navedeno i prezime Horvat.

Vokativ prezimena spominje se još u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham u kojoj je zabilježeno da su prezimena muških osoba sklonjiva bez obzira na to kojoj imeničkoj vrsti pripadaju te da „nije dobro prezime upotrijebiti u nominativu ako je potreban vokativ, a prezime ima poseban oblik za vokativ“, što je potkrijepljeno rečenicama u kojima su upotrijebljeni vokativi prezimena Babić i Zečević: *Babiću, Zečeviću* (Ham, 2017.: 56.).

U ostalim se suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika vokativ prezimena ne spominje.

Nešto više redaka vokativu prezimena posvećuju jezični savjetnici i priručnici hrvatskoga jezika. U jezičnom savjetniku Stjepka Težaka Hrvatski naš svagda(š)nji jedan od tekstova naslovljen je Prezimena u vokativu, a Težak ga započinje pitanjem koje su mu često postavljali: „Kako da vam (*sic!*) se obraćamo ‘profesore Težače’ ili ‘profesore Težak’?“ Težak im je odgovarao „da je prezime u vokativu kao i apozicija pred njom, pa nema razloga da se daje prednost nominativnome liku“, no pitači, i to osobito oni mlađi, odgovarali su mu na to da im to „nekako ne zvuči suvremeno“ te su to ovako pokušali argumentirati: „Zar da se manje poznatoj osobi obraćamo sa ‘druže Zeče, Vuče, Medvjede, Kokote, Šarane, Tico’?“⁸ (Težak, 1991.: 87.). Težak navodi da su gramatičari već djelomice uvažili tu težnju, odnosno da dopuštaju nominativni lik u vokativu prezimena na *-ac, -ic, -ak, -ek* (*Barac, Vrabc, Jurak, Tomek*), prezimena koja su po postojanju opće imenice (*Ćuk, Kolar, Novak, Skok, Zvonar*), prezimena koja završavaju na *k, g, h, c* (*Ruk, Herceg, Vlah, Žic*) i prezimena koja završavaju samoglasnikom (*Grba, Vince, Dugi, Krolo, Hosu*) te da su time otvorena vrata vokativnim dvojnostima, ali smatra da bi u svim drugim primjerima trebalo upotrebljavati „tradicionalni lik prezimena: *kume Miliću, prijatelju Malešu, profesore Mladene*“, no uočava sve češće i u tim drugim primjerima izjednačavanje vokativa s nominativom, stoga smatra i „da suvremena norma mora biti dobrohotnija i u tim drugim primjerima pa omogućiti i dvostrukosti poput ‘gospodine Petrović’, ‘profesore Škiljan’“ (Težak, 1991.: 88.). Ako je prezime bez apozicije, samo ili s atributom, Težak savjetuje da se rabi „tradicionalni vokativni lik“ za koji navodi ove primjere: „dragi Maliću, moj Farkašu, čuj, Novače“ (Težak, 1991.: 88.). Težak upozorava i na dvostrukost vokativnih nastavaka u muškom rodu (*Mraze/Mrazu, Kose/Kosu*) pri čemu smatra pravilnima samo oblike *Mraze* i *Kose* s obzirom na to da ta prezimena ne završavaju na nepčanic niti pripadaju uobičajenim iznimkama. Težak zaključuje da umjesto nastavka *-e* mogu imati nastavak *-u* prezimena koja bi zbog nastavka *-e* pretrpjela glasovne promjene (Težak, 1991.: 88.). O vokativu prezimena pisao je i Mile Mamić u jezičnom savjetu Kako se obratiti gospodinu

⁸ Težak ovako objašnjava nesklonost prema navedenim vokativnim oblicima: „Zacijelo zbog vokativnoga lika tih prezimena nitko njihove nosioce ne bi poistovjetio s jednako imenovanim životinjama, ali bit će da je korijen nesklonosti prema vokativu prezimena baš u težnji da se razlikuje vlastito ime od općeg imena.“ (Težak, 1991.: 88.).

Vrdoljaku, koji je započeo priznanjem da se našao u nedoumici kako se obratiti gospodinu Vrdoljaku kad mu je pisao dopis te da se suočio s jednakom teškoćom i kad se pismeno ili usmeno obraćao gospodi Gotovcu, Selaku i Težaku. Mamić tvrdi da je raspodjela nastavaka za vokativ imenica muškoga roda prilično poremećena te da su tomu katkad uzrok i povijesni razlozi, tj. to što su neki suglasnici bili nepčani, a spominje i da se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku može zapaziti težnja da se izbjegavaju glasovne promjene u osnovi riječi te da u skladu s tom težnjom u mnogim primjerima nalazimo nastavak *-u* gdje bi prema općem pravilu trebao biti nastavak *-e*. Mamić utvrđuje da nema nikakve teškoće s navedenim prezimenima:

„Po tom bi pravilu sva ta prezimena imala u vokativu jednine nastavak *-e*, dakle: *Vrdoljače, Gotovče, Selače, Težače*. S toga gledišta ovdje kolebanja nema.“ (Mamić, 1996.: 47.)

No Mamić navodi da jezična norma na temelju upotrebe u svakodnevnoj praksi dopušta da vokativ jednine bude jednak nominativu, ali uz napomenu da se ta mogućnost ipak ne daje općenito za sve imenice muškoga roda na suglasnik, nego samo za neke skupine imenica među kojima su i domaća prezimena koja završavaju na *-ac* i *-ak* (kajkavski *-ec* i *-ek*) i ona prezimena koja su postala od opće imenice. S obzirom na to da norma u tim slučajevima nudi dvije mogućnosti (s nastavkom *-e/-u* ili bez nastavka), Mamić kaže da su obje mogućnosti pravilne, no upozorava:

„Ipak valja uzimati u obzir i druge momente (primjerice podrijetlo, jezične navike nositelja prezimena, jezični osjećaj dotične kulturne sredine iz koje dotičnik potječe, u kojoj živi i radi itd.)... kajkavski jezični osjećaj sigurno je utjecao na stanovitu korekciju štokavske jezične norme... u takvim prezimenima vokativ bez nastavka primjereniji je kajkavskoj sredini, a vokativ s nastavkom štokavskom.“ (Mamić, 1996.: 48.)

te zaključuje da su obje mogućnosti sastavni dio hrvatske jezične norme. Nives Opačić u jezičnom savjetu Dobro došli, gospodine Kovačiću! objašnjava da muška prezimena koja u nominativu završavaju na nepčanic imaju u vokativu nastavak *-u* i navodi primjere za prezimena Muraj, Kovačić i Ribić: *Muraju, Kovačiću, Ribiću* (Opačić, 2007.: 83.). Ivan Zoričić u jezičnom savjetniku Hrvatski u praksi savjetuje da se domaća prezimena mijenjaju po istom uzorku koji vrijedi za opće i vlastite imenice.⁹ Zoričić navodi raspodjelu nastavaka i primjere prezimena za svaku skupinu, no napominje da je jezična praksa ipak znatno složenija, tj. da je u njoj sve jača težnja za izjednačavanjem nominativa i vokativa. Spominje i „sve očitiji uzmak vokativnog nastavka *-e* tamo gdje bismo ga po temeljnoj raspodjeli očekivali“ te navodi nekoliko prezimena koja završavaju na *-k*, *-g*, *-h*, *-c* (*Cvek, Herceg, Puh, Rumac*) za koja piše da bi po općem pravilu trebala završavati na *-e* pred kojim se mijenja završni suglasnik (gospodine *Cveče, Herceže, Puše, Rumče*), ali da se to obično u praksi ne ostvaruje zbog znatne promjene osnove, stoga zaključuje da „ostaje na volju piscu kada će

⁹ No za prezimena na *-ica* bilježi da u vokativu dolaze samo s nastavkom *-a*: *Mimica, Pekica* (Zoričić, 1998.: 317.).

uzeti (češći) nominativni, a kada (rjeđi) pravi vokativni lik.“ (Zoričić, 1998.: 319.) Napominje da do kolebanja dolazi i u prezimena koja su po postanju opće imenice (*Čuk, Golub, Kos, Kovač, Medvjed, Novak* itd.) te da sustavno sva takva prezimena mogu imati vokativ jednak nominativu ili s nastavcima *-e* ili *-u* (*Čuče, Golube, Kose, Medvjede, Novače, Kovaču*), no da su neki od tih likova izrazito stilski obilježeni i da će doći samo u posebnim prilikama. Zoričić primjećuje da

„... pred naletom nominativnoga lika u vokativnoj službi popuštaju i slovnice, napose novije, pa je u njima sve duži popis imenica i prezimena u kojima su ta dva padeža izjednačena... uza sve to u neposrednom obraćanju kad god je moguće valja dati prednost tradicionalnom vokativnom liku na *-u* ili *-e* jer je razlikovniji i neutralniji... kad se obraćamo muškarcu i kad ne treba mijenjati osnovu prezimena: gospodine Matase, Miliću, Farkašu, Kovačići (*sic!*) i sl... pisac¹⁰ dakako uvijek može i drukčije nađe li valjan razloge (*sic!*) za otklon od norme.“ (Zoričić, 1998: 320.)

U Hrvatskom jezičnom savjetniku Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje piše da prezimena na *-ić* imaju dvojbeni vokativ te da suvremena norma u tim prezimenima dopušta dvojne vokativne oblike u apozitivnim vokativnim svezama: jedan jednak nominativnomu obliku i drugi s nastavkom *-u* (*Silić – Siliću, gospodine Siliću i gospodine Silić*). Za vokativni oblik jednak nominativnomu piše da je obilježje službenije, obvezatnije komunikacije i da će se u službenoj komunikaciji sva prezimena bez obzira na njihov završetak pojaviti s nominativnim oblikom u vokativu,¹¹ ali da treba, kad se prezime pojavljuje samo ili s atributom, upotrijebiti vokativni oblik s nastavkom *-u* (ako osnova završava na nepčanic) ili *-e* (ako osnova završava na nenepčanic): *dragi Siliću, dragi Kišu*. I za strana prezimena na *k, g, h* i *c* piše da imaju vokativ jednak nominativu te da se u takvih imena izbjegava palatizirana osnova, no da mogu imati i vokativni oblik s nastavkom *-u*. Također i za domaća prezimena na *k, g, h, c* i sva druga prezimena u kojih bi se zbog nastavka *-e* provela glasovna promjene zbog koje bi se izgubila veza s nominativom i drugim padežnim oblicima, piše da osim vokativa jednakog nominativu mogu imati i vokativni nastavak *-u* (*Cvek – Cveku, Debeljuh – Debeljuhu, Maček – Mačeku, Nemeć – Nemeću, Paljetak – Paljetku, Puc – Pucu, Trenk – Trenku, Štih – Štihu, Valdec – Valdecu*). Za prezimena koja završavaju na samoglasnik kaže se da imaju samo vokativ jednak nominativu, a za prezimena koja završavaju na nepčanic da u vokativu jednine imaju nastavak *-u* (*Markoviću, Petroviću*) (Barić i dr., 1999.: 119. i 152.). Marko Alerić kaže da osobe muškoga spola kojima prezime završava na *-ić* trebamo oslovljavati

¹⁰ Iz savjeta nije jasno je li Zoričić upotrijebivši riječ *pisac* mislio samo na osobu koja piše književna djela ili općenito na osobu koja što piše.

¹¹ U priručniku Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku piše upravo suprotno: „Vokativ jednak nominativu obilježje je neslužbene komunikacije, razgovornoga funkcionalnog stila. U službenoj komunikaciji, u stilovima sa strožim odnosom prema normi, vokativni nastavak ovisi o završnome suglasniku osnove: poslije palatala *-u*, poslije nepalatala *-e* (rjeđe *-u*).“ (Frančić i dr., 2006.: 105.)

tako da njihovim prezimenima dodamo vokativni nastavak *-u*: „Poštovani (cijenjeni i sl.) gospodine *Juriću*“, a ako prezime muške osobe završava drukčije, primjerice na *k, g, h, s...* ili bilo kojim drugim suglasnikom ili samoglasnikom, te osobe trebamo oslovljavati „oblikom u nominativu“: „Poštovani (cijenjeni i sl.) gospodine *Horvat*“ (Alerić, 2011.: 44.). Autori jezičnoga savjetnika Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska također savjetuju da se prezimena muških osoba na *-ić* sklanjaju, no kažu da su iznimka sva prezimena koja završavaju na *k, g* ili *h*, odnosno, ona u kojih se u vokativu provodi palatalizacija, pa se vokativni oblik udaljuje od nominativnoga (primjerice *Ćutuče, Čečuče, Turče, Pinjuše, Balože* od prezimena *Ćutuk, Čečuk, Turk, Pinjuh, Balog*): „Njih treba ostavljati u nominativu.“ (Hudeček i dr., ²2012.: 84.).¹² U jezičnom priručniku Anđele Frančić, Lane Hudeček i Milice Mihaljević Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku piše da prezimena koja završavaju na nepčani suglasnik u vokativu imaju nastavak *-u* (*Matošu*), a za prezimena koja završavaju na nenepčani suglasnik *-k, -g, -h* i *-c* piše da mogu imati tri različita vokativna oblika: vokativ jednak nominativu (*Novak*), vokativ s nastavkom *-e* (*Novache*) i vokativ s nastavkom *-u* (*Novaku*); prezimena na ostale nenepčane suglasnike imaju vokativni nastavak *-e*; prezimena koja završavaju na samoglasnik imaju vokativ jednak nominativu odnosno vokativ s nastavkom *-e* ako završavaju na *-ica* (Frančić i dr., ²2006.: 105.). U Hrvatskom pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje piše da se prezimena slavenskoga podrijetla muških osoba na *-ov/-ev* i *-in* sklanjaju po imenskoj sklonidbi, a za vokativ navedeni su ovi primjeri: *Čehove, Mendeljejevu, Gagarine* (Jozić, 2013.: 143.). To je u suprotnosti s Institutovim savjetnikom *555 jezičnih savjeta* u kojem u savjetu naslovljenom *profesore Kovačić > profesore Kovačiću* piše da je vokativ prezimena muških osoba koja ne završavaju na *-ić* jednak nominativu.

Istraživanje upotrebe nastavaka u vokativu jednine prezimena muških osoba

Jedna je od osobitosti vokativa u suvremenom hrvatskom jeziku, posebice u razgovornom stilu, morfološko izjednačavanje s nominativom – gubi se oblična razlika između nominativa i vokativa. Cilj je ovoga rada istražiti među govornicima hrvatskoga jezika upotrebu nastavaka u vokativu jednine prezimena muških osoba u suvremenom hrvatskom jeziku i usporediti ju s pravilima koja bilježe suvremene gramatike hrvatskoga jezika i ostali jezični priručnici.¹³ U vezi s tim u radu se istražuje sljedeće:

1. izjednačuju li govornici s nominativom vokativ prezimena muških osoba koja završavaju na *-ić* (*Kovačić, Milić*) ili se vokativ takvih prezimena tvori dodavanjem vokativnih nastavaka *-u* kao što bilježe gramatike hrvatskoga jezika

¹² Jednako kao u Jezičnom priručniku Coca-Cole savjetovano je i u jezičnom savjetniku Jezikom (p) o jeziku (Bakota i Trtanj, 2013.: 54.).

¹³ Nastavci su za prezimena muških osoba u vokativu jednine *-e* i *-u* ili je vokativ jednine oblikom jednak nominativu.

2. izjednačuju li govornici s nominativom vokativ prezimena muških osoba koja ne završavaju na *-ić* (*Balog, Desnica, Horvat, Kiš, Kos, Kovač, Majer, Traynor*) kao što savjetuje znatan broj novijih normativnih priručnika ili se vokativ takvih prezimena tvori dodavanjem vokativnih nastavaka
3. izjednačuju li kajkavski govornici¹⁴ s nominativom vokativ prezimena muških osoba češće nego ostali govornici hrvatskoga jezika
4. postoje li među govornicima razlike u upotrebi vokativa prezimena muških osoba s obzirom na njihovu dob
5. postoje li među govornicima razlike u upotrebi vokativa prezimena muških osoba s obzirom na njihov stupanj obrazovanja.

Kako bi se istražila upotreba vokativnih nastavaka u suvremenom hrvatskom jeziku, provedeno je opsežno istraživanje¹⁵ među govornicima hrvatskoga jezika u kojem su sudjelovala 1104 ispitanika različitih dobnih skupina i stupnjeva obrazovanja te iz svih dijelova Hrvatske.¹⁶ U ovom će se radu iz toga istraživanja promatrati i opisivati samo upotreba nastavaka u vokativu prezimena muških osoba. Ispitanici su bili zamoljeni da u rečenicama koje su im bile zadane upotrijebe vokativni oblik koji bi upotrijebili u svakodnevnom govoru, i to bez razmišljanja o pravilnosti ili nepravilnosti takve upotrebe.

Rezultati istraživanja

1. Vokativ prezimena *Kovačić* i *Milić* s nastavkom *-u* (*Kovačiću, Miliću*), koji normativni priručnici smatraju pravilnim, upotrijebilo bi samo 33 % ispitanika,¹⁷ a vokativ izjednačen s nominativom (*Kovačić, Milić*) 67 % ispitanika.¹⁸ Upotreba

¹⁴ Kajkavskim govornicima u ovom radu smatraju se ispitanici koji su svoje osnovnoškolsko obrazovanje završili u ovim županijama: Grad Zagreb, Zagrebačka, Međimurska, Varaždinska, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka. U istraživanju su sudjelovala 453 ispitanika iz tih županija.

¹⁵ Istraživanje je proveo autor ovoga rada za potrebe svojega doktorskog rada.

¹⁶ Svi su ispitanici bili obvezni navesti koliko imaju godina, koji im je stupanj obrazovanja te u kojem su mjestu i u kojoj županiji završili svoje osnovnoškolsko obrazovanje.

¹⁷ Nakon što je na simpoziju doktoranada održanom u rujnu 2021. na FFRZ-u autor ovoga rada predstavio rezultate svojega istraživanja upotrebe vokativa prezimena muških osoba, uslijedila je rasprava u vezi s tim među sudionicima skupa tijekom koje je jedan doktorand naveo svoja dva razloga upotrebe vokativa oblikom izjednačenoga s nominativom prezimena muških osoba koja završavaju na *-ić* premda, kako je istaknuo, zna da gramatička norma za takva prezimena propisuje upotrebu vokativnoga nastavka *-u*. Kao prvi razlog naveo je svoju težnju da u vokativu prezime ne mijenja svoj osnovni oblik, odnosno da bude oblikom jednako nominativu, a kao drugi razlog naveo je da mu vokativni oblik s nastavkom *-u* djeluje naredbodavno.

¹⁸ Ispitanicima su bile ponudene rečenice *Dobro došli, gospodine Kovačić!* i *Dobro došli, gospodine Kovačiću!* te su trebali izabrati onu rečenicu koju bi upotrijebili u stvarnoj situaciji. Ista je rečenica (*Dobro došli, gospodine!*) bila ponudena i za sva ostala ispitivana prezimena. Ispitivana prezimena najvećim su dijelom upravo ona za koja se u normativnim priručnicima (pr)opisuje ili savjetuje vokativni oblik.

vokativa prezimena *Kovačić* ispitana je u još šest komunikacijskih situacija kako bi se istražilo utječu li različite komunikacijske situacije na upotrebu vokativnoga oblika,¹⁹ a rezultati su sljedeći:

rečenicu *Javi se ravnatelju, Kovačić!* upotrijebilo bi 25 %, a rečenicu *Javi se ravnatelju, Kovačiću!* 75 % ispitanika;²⁰ rečenice *Poštovani gospodine Kovačić, hvala na obavijesti.* i *Poštovani gospodine zastupniče Kovačić, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 71 %, a rečenice *Poštovani gospodine Kovačiću, hvala na obavijesti.* i *Poštovani gospodine zastupniče Kovačiću, hvala na obavijesti.* 29 %; rečenicu *Kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 66 %, a *Kolega Kovačiću, hvala na obavijesti.* 34 %; rečenicu *Dragi kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 69 %, a *Dragi kolega Kovačiću, hvala na obavijesti.* 31 %; rečenicu *Dragi moj prijatelju Kovačić, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 52 %, a *Dragi moj prijatelju Kovačiću, hvala na obavijesti.* 48 % ispitanika.

2. Vokativ prezimena *Kovač* jednak nominativu (*Kovač*) upotrijebilo bi 87 % ispitanika, vokativ s nastavkom *-u* (*Kovaču*) upotrijebilo bi 11 % ispitanika, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kovače*) upotrijebilo bi 2 % ispitanika. Vokativ prezimena *Horvat* jednak nominativu (*Horvat*) upotrijebilo bi 94 %, vokativ s nastavkom *-e* (*Horvate*) 5 %, a vokativ s nastavkom *-u* (*Horvatu*) 1 % ispitanika.²¹ Upotreba vokativa prezimena *Horvat* ispitana je u još šest komunikacijskih situacija, kao i za prezime *Kovačić*, a rezultati su sljedeći:

rečenicu *Javi se ravnatelju, Horvat!* upotrijebilo bi 55 %, rečenicu *Javi se ravnatelju, Horvate!* 30 %, a rečenicu *Javi se ravnatelju, Horvatu!* 15 % ispitanika; rečenicu *Poštovani gospodine Horvat, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 90 %, rečenicu *Poštovani gospodine Horvate, hvala na obavijesti.* 8 %, a *Poštovani gospodine Horvatu, hvala na obavijesti.* 2 %; rečenicu *Kolega Horvat, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 88 %, *Kolega Horvate, hvala na obavijesti.* 10 %, a *Kolega Horvatu, hvala na obavijesti.* 2 %; rečenicu *Dragi kolega Horvat, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 87 %, *Dragi kolega Horvate, hvala na obavijesti.* 11 %, a *Dragi kolega Horvatu, hvala na obavijesti.* 2 %; rečenicu *Dragi moj prijatelju Horvat, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 72 %, *Dragi*

¹⁹ Sličnu anketu, no samo među 70-ak zagrebačkih studenata kroatistike i informatologije, provele su Ankica Čilaš Šimpraga i Irena Miloš za svoj rad o vokativu prezimena muških osoba. Međutim, u njihovu se radu ne navode postotci upotrebe ni za koji ispitivani primjer, nego se rezultati prikazuju izrazima kao što su primjerice „dominira upotreba nominativa, primjerice *poštovani gospodine Žic, Kekez, Rukavina, Gluhak*“, „pojavljuje se i veći broj potvrda za vokativ“ i sl. (Čilaš Šimpraga i Miloš, 2014.: 611. – 618.).

²⁰ Od ispitivanih komunikacijskih situacija to je jedina u kojoj prevladava vokativni oblik *Kovačiću*, a ne *Kovačić*.

²¹ Dobiveni rezultati istraživanja ne potvrđuju bilješku onomastičara Petra Šimunovića da „mnoga prezimena ako ih izgovorimo vokativnim likom dobivaju nastavak *-u* umjesto normativnoga *-e*: *ej Mrazu, dobar dan Planincu*, pogotovu ona na *-k, -g, -h, -c*, koja bi palatalizacijom zamutila izvorni prezimenski lik: PALJETKU, ne *PALJEČE.“ (Šimunović, 2006.: 258.). Navedenu bilješku, kao što će se u nastavku ovoga rada vidjeti, ne potvrđuju ni rezultati istraživanja dobiveni za prezime *Balog*, jedino za prezime *Kos* ispitanici neznatnu prednost daju obliku *Kosu* u odnosu na oblik *Kose*.

moj prijatelju Horvate, hvala na obavijesti. 23 %, a *Dragi moj prijatelju Horvatu, hvala na obavijesti.* 5 %; rečenicu *Poštovani gospodine zastupniče Horvat, hvala na obavijesti.* upotrijebilo bi 87 %, *Poštovani gospodine zastupniče Horvate, hvala na obavijesti.* 10 %, a *Poštovani gospodine zastupniče Horvatu, hvala na obavijesti.* 3 %.

Vokativ prezimena *Balog* jednak nominativu (*Balog*) upotrijebilo bi 91 %, vokativ s nastavkom *-e* (*Balože*) 6 %, a vokativ s nastavkom *-u* (*Balogu*) 3 % ispitanika. Vokativ prezimena *Kiš* jednak nominativu (*Kiš*) upotrijebilo bi 94 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Kišu*) 4 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kiše*) 2 % ispitanika. Vokativ prezimena *Kos* jednak nominativu (*Kos*) upotrijebilo bi 95 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Kosu*) 3 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kose*) 2 % ispitanika. Vokativ prezimena *Majer* jednak nominativu (*Majer*) upotrijebilo bi 86 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Majeru*) 12 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Majere*) 2 % ispitanika. Vokativ stranoga prezimena *Traynor* jednak nominativu (*Traynor*) upotrijebilo bi 89 %, vokativ s nastavkom *-e* (*Traynore*) 8 %, a vokativ s nastavkom *-u* (*Traynoru*) 3 % ispitanika. Vokativ prezimena *Desnica* jednak nominativu (*Desnica*) upotrijebilo bi 93 %, vokativ s nastavkom *-o* (*Desnico*)²² 4 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Desnice*) 3 % ispitanika.

3. Izdvoje li se iz istraživanja odgovori kajkavskih govornika, rezultati su ponešto drukčiji. Vokativ prezimena *Kovačić* i *Milić* s nastavkom *-u* (*Kovačiću*, *Miliću*) kajkavski govornici upotrijebili bi još rjeđe, samo njih 30 %, a vokativ izjednačen s nominativom (*Kovačić*, *Milić*) upotrijebilo bi ih 70 %. Što se tiče vokativa prezimena *Kovačić* u preostalim ispitanim komunikacijskim situacijama, u jednoj (*Poštovani gospodine Kovačić(u), hvala na obavijesti.*) rezultati su jednaki rezultatima ukupne skupine ispitanika, a u ostalih pet kajkavski govornici češće izjednačuju s nominativom vokativ prezimena: *Javi se ravnatelju, Kovačić!* 32 %, *Dragi moj prijatelju Kovačić, hvala na obavijesti.* 61 %, *Kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 69 %, *Dragi kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 73 %, *Poštovani gospodine zastupniče Kovačić, hvala na obavijesti.* 74 %.

Vokativ prezimena *Kovač* jednak nominativu (*Kovač*) upotrijebilo bi 86 % kajkavskih ispitanika, vokativ s nastavkom *-u* (*Kovaču*) upotrijebilo bi njih 11 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kovače*) 3 %, dakle vrlo slično rezultatima ukupne skupine ispitanika.

Vokativ prezimena *Horvat* jednak nominativu (*Horvat*) upotrijebilo bi 96 %, s nastavkom *-e* (*Horvate*) 3 %, a s nastavkom *-u* (*Horvatu*) 1 % kajkavskih ispitanika, što znači da u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika nešto češće rabe vokativni oblik *Horvat*, a rjeđe oblik *Horvate*, no to nije tako i u svim ostalim komunikacijskim situacijama u kojima se ispitala upotreba vokativa toga prezimena: u komunika-

²² Kao što je već navedeno u pregledu normativnih priručnika u ovom radu, u Težak-Babićevoj gramatici piše da vokativ prezimena *Desnica* glasi *Desnico*. Ako prihvatimo taj oblik valjanim, u podrubnoj bilješci br. 13 ovoga rada navedenim vokativnim nastavcima za prezimena muških osoba mogli bismo pridružiti i nastavak *-o*.

cijskoj situaciji u kojoj se govornik obraća sugovorniku samo prezimenom (*Javi se ravnatelju, Horvat/Horvate/Horvatu!*) jednak postotak kajkavskih ispitanika i ukupne skupine ispitanika rabi oblik *Horvat* (55 %), dok oblik *Horvate* u toj rečenici kajkavski ispitanici rabe za jedan postotak češće (31 %), a oblik *Horvatu* za jedan postotak rjeđe (14 %) u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika; u primjerima *Poštovani gospodine Horvat/Horvate/Horvatu, hvala na obavijesti.*, *Kolega Horvat/Horvate/Horvatu, hvala na obavijesti.* i *Dragi kolega Horvat/Horvate/Horvatu, hvala na obavijesti.* kajkavski ispitanici za jedan postotak rjeđe rabe vokativni oblik jednak nominativu (*Horvat*) u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika, a u primjeru *Poštovani gospodine zastupniče Horvat/Horvate/Horvatu, hvala na obavijesti.* kajkavski ispitanici za jedan postotak češće rabe vokativni oblik jednak nominativu, dok u primjeru *Dragi moj prijatelju Horvat/Horvate/Horvatu, hvala na obavijesti.* znatno češće rabe vokativni oblik jednak nominativu (76 %) u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika.

Vokativ prezimena *Balog, Kos, Kiš* i *Majer* kajkavski ispitanici u jednakom postotku izjednačavaju s nominativom kao i ukupna skupina ispitanika. U odnosu na ukupnu skupinu ispitanika vokativ prezimena *Desnica* kajkavski ispitanici rjeđe rabe u obliku *Desnica* (90 %), češće u obliku *Desnico* (7 %), a jednako rabe oblik *Desnice* (3 %). Vokativ stranoga prezimena *Traynor* za jedan postotak rjeđe rabe u nominativnom obliku (88 %), a za jedan postotak češće rabe oblik *Traynoru* (4 %), dok oblik *Traynore* rabe u jednakom postotku kao i ukupna skupina ispitanika (8 %).

4. Kako bi se utvrdilo postoje li između mlađih i starijih govornika hrvatskoga jezika razlike u upotrebi vokativa prezimena muških osoba, rezultati ispitanika istraživanja koji imaju 50 ili više godina²³ promatrani su i zasebno. Vokativ prezimena koja završavaju na *-ić* navedeni ispitanici upotrijebili bi, kao i ukupna skupina ispitanika, češće bez nastavka *-u* (*Kovačić* 53 %, *Milić* 55 %) nego s njim (*Kovačiću* 47 %, *Miliću* 45 %), no ipak znatno rjeđe u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika.²⁴ Vokativ prezimena *Kovač* jednak nominativu (*Kovač*) upotrijebilo bi 73 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Kovaču*) upotrijebilo bi 26 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kovače*) 1 % ispitanika navedene skupine. Vokativ prezimena *Horvat* jednak nominativu (*Horvat*) upotrijebilo bi 83 %, s nastavkom *-e* (*Horvate*) 14 %, a s nastavkom *-u* (*Horvatu*) 3 % ispitanika, što znači da u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika ti

²³ Takvih je ispitanika bilo 78 iz 16 županija (nije ih bilo iz Dubrovačko-neretvanske, Krapinsko-zagorske, Međimurske, Sisačko-moslavačke i Virovitičko-podravske).

²⁴ I u svim ostalim ispitivanim komunikacijskim situacijama za prezime *Kovačić* ispitanici koji imaju 50 ili više godina znatno rjeđe u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika izjednačavaju vokativ s nominativom: *Javi se ravnatelju, Kovačić!* 18 %, *Poštovani gospodine Kovačić, hvala na obavijesti.* 56 %, *Kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 49 %, *Dragi kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 55 %, *Dragi moj prijatelju Kovačić, hvala na obavijesti.* 38 %, *Poštovani gospodine zastupniče Kovačić, hvala na obavijesti.* 51 %.

ispitanici mnogo češće rabe vokativni oblik *Horvate*.²⁵ Vokativ prezimena *Balog* jednak nominativu (*Balog*) upotrijebilo bi 89 %, vokativ s nastavkom *-e* (*Balože*) 10 %, a s nastavkom *-u* (*Balogu*) 1 % ispitanika, što pokazuje da su ispitanici koji imaju 50 ili više godina nešto skloniji upotrebi vokativnoga oblika u kojem dolazi do glasovne promjene (*Balože*). Vokativ prezimena *Kiš* jednak nominativu (*Kiš*) upotrijebilo bi 90 %, s nastavkom *-u* (*Kišu*) 8 %, a s *-e* (*Kiše*) 2 % ispitanika, što pokazuje da bi navedeni ispitanici češće upotrijebili vokativ s nastavkom *-u* u odnosu na ukupnu skupinu. Vokativ prezimena *Kos* jednak nominativu (*Kos*) upotrijebilo bi 94 %, s nastavkom *-u* (*Kosu*) 5 %, a s *-e* (*Kose*) 1 %, što ponovno pokazuje da bi navedeni ispitanici češće upotrijebili vokativ s nastavkom *-u* u odnosu na ukupnu skupinu iako ovoga puta prezime ne završava na nepčanic. Vokativ prezimena *Majer* jednak nominativu (*Majer*) upotrijebilo bi 74 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Majeru*) 21 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Majere*) 5 % ispitanika, što pokazuje da bi navedeni ispitanici kudikamo češće upotrijebili vokativ s nastavkom *-u* u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika. Vokativ prezimena *Traynor* jednak nominativu (*Traynor*) upotrijebilo bi 81 %, s nastavkom *-e* (*Traynore*) 14 %, a s nastavkom *-u* (*Traynoru*) 5 % ispitanika, a to je u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika znatno rjeđa upotreba oblika *Traynor*, znatno češća upotreba oblika *Traynore* i nešto češća upotreba oblika *Traynoru*. Vokativ prezimena *Desnica* jednak nominativu (*Desnica*) upotrijebilo bi 97 %, što je više u odnosu na ukupnu skupinu, vokativ s nastavkom *-e* (*Desnice*) upotrijebio bi jednak postotak ispitanika kao i ukupnoj skupini, tj. 3 %, a nijedan ispitanik nije se odlučio za vokativ s nastavkom *-o* (*Desnico*), koji je odabralo 4 % ispitanika ukupne skupine.

5. Da bi se utvrdilo postoje li u govornika hrvatskoga jezika razlike u upotrebi vokativa prezimena muških osoba s obzirom na njihov stupanj obrazovanja, rezultati ispitanika istraživanja koji imaju samo završenu osnovnu školu, pohađaju srednju školu i imaju završenu srednju školu²⁶ promatrani su i zasebno. Vokativ prezimena koja završavaju na *-ić* navedeni ispitanici upotrijebili bi, kao i ukupna skupina ispitanika, češće bez nastavka *-u* (*Kovačić* 74 %, *Milić* 73 %) nego s njim (*Kovačiću* 26 %, *Miliću* 27 %), i to znatno češće u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika.²⁷

²⁵ I u svim ostalim komunikacijskim situacijama za prezime *Horvat* ispitanici koji imaju 50 ili više godina znatno češće u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika rabe oblik *Horvate*: *Javi se ravnatelj, Horvate!* 33 %, *Poštovani gospodine Horvate, hvala na obavijesti.* 18 %, *Kolega Horvate, hvala na obavijesti.* 15 %, *Dragi kolega Horvate, hvala na obavijesti.* 21 %, *Dragi moj prijatelju Horvate, hvala na obavijesti.* 40 %, *Poštovani gospodine zastupniče Horvate, hvala na obavijesti.* 19 %.

²⁶ Takvih je ispitanika bilo 294 iz svih županija.

²⁷ I u svim ostalim ispitivanim komunikacijskim situacijama za prezime *Kovačić* ispitanici koji imaju završenu osnovnu školu, pohađaju srednju školu ili imaju završenu srednju školu znatno češće u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika izjednačavaju vokativ s nominativom: *Javi se ravnatelj, Kovačić!* 31 %, *Poštovani gospodine Kovačić, hvala na obavijesti.* 76 %, *Kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 72 %, *Dragi kolega Kovačić, hvala na obavijesti.* 74 %, *Dragi moj prijatelju Kovačić, hvala na obavijesti.* 58 %, *Poštovani gospodine zastupniče Kovačić, hvala na obavijesti.* 76 %.

Vokativ prezimena *Kovač* jednak nominativu (*Kovač*) upotrijebilo bi 90 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Kovaču*) upotrijebilo bi 8 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kovače*) 2 % ispitanika navedene skupine. Vokativ prezimena *Horvat* jednak nominativu (*Horvat*) upotrijebilo bi 95 %, s nastavkom *-e* (*Horvate*) 3 %, a s nastavkom *-u* (*Horvatu*) 2 % ispitanika, dakle u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika ti ispitanici nešto rjeđe rabe vokativne oblike *Horvat* i *Horvate*, a češće oblik *Horvatu*, koji nije u skladu s normativnim priručnicima.²⁸ Vokativ prezimena *Balog* jednak nominativu (*Balog*) upotrijebilo bi 92 %, s nastavkom *-e* (*Balože*) 6 %, a s nastavkom *-u* (*Balogu*) 2 %, što je vrlo slično rezultatu ukupne skupine ispitanika. Vokativ prezimena *Kiš* jednak nominativu (*Kiš*) upotrijebilo bi 94 %, vokativ s nastavkom *-u* (*Kišu*) 3 %, a vokativ s nastavkom *-e* (*Kiše*) 3 % ispitanika, što je također slično rezultatu ukupne skupine. Vokativ prezimena *Kos* jednak nominativu (*Kos*) upotrijebilo bi 93 %, s nastavkom *-u* (*Kosu*) 3 %, a s *-e* (*Kose*) 4 %, što je u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika češća upotreba oblika *Kose* i rjeđa upotreba oblika *Kos*. Vokativ prezimena *Majer* jednak nominativu (*Majer*) upotrijebilo bi 87 %, s nastavkom *-u* (*Majeru*) 10 %, a s *-e* (*Majere*) 3 %, što je u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika nešto rjeđa upotreba oblika *Majeru* i neznatno češća upotreba oblika *Majer* i *Majere*. Vokativ prezimena *Traynor* jednak nominativu (*Traynor*) upotrijebilo bi 85 %, s nastavkom *-e* (*Traynore*) 11 %, a s nastavkom *-u* (*Traynoru*) 4 % ispitanika, što je u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika rjeđa upotreba oblika *Traynor*, a češća oblika s nastavcima *-e* i *-u*. Vokativ prezimena *Desnica* jednak nominativu (*Desnica*) upotrijebilo bi 89 %, što je manje u odnosu na ukupnu skupinu, vokativ s nastavkom *-e* (*Desnice*) upotrijebilo 4 %, što je nešto više u odnosu na ukupnu skupinu, a vokativ s nastavkom *-o* (*Desnico*) upotrijebilo bi 7 % ispitanika, što je znatno više u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika.

Zaključak

Provedeno istraživanje pokazalo je popriličan nesklad između upotrebe vokativnih nastavaka za prezimena muških osoba i onoga što o vokativnim nastavcima za prezimena muških osoba piše u normativnim priručnicima suvremenoga hrvatskog jezika. Nerijetko se za iste jezične nedoumice u vezi s vokativom prezimena u različitim priručnicima mogu pronaći posve različita rješenja, stoga je često teško odrediti koji je vokativni oblik uopće pravilan. Jedno od rijetkih pitanja u vezi s vokativom prezimena muških osoba na koje možemo dobiti gotovo istovjetan odgovor

²⁸ Što se tiče ostalih ispitivanih komunikacijskih situacija za prezime *Horvat*, rezultati su sljedeći: *Javi se ravnatelju, Horvat* (54 %)/*Horvate* (28 %)/*Horvatu* (18 %), *Poštovani gospodine Horvat* (90 %)/*Horvate* (8 %)/*Horvatu* (2 %), *hvala na obavijesti., Kolega Horvat* (89 %)/*Horvate* (9 %)/*Horvatu* (2 %), *hvala na obavijesti., Dragi kolega Horvat* (86 %)/*Horvate* (10 %)/*Horvatu* (4 %), *hvala na obavijesti., Dragi moj prijatelju Horvat* (74 %)/*Horvate* (21 %)/*Horvatu* (5 %), *hvala na obavijesti., Poštovani gospodine zastupniče Horvat* (88 %)/*Horvate* (10 %)/*Horvatu* (2 %), *hvala na obavijesti.*

bez obzira na to kojim se od brojnih normativnih priručnika pregledanih za ovaj rad poslužili, pitanje je vokativa prezimena muških osoba na *-ić*. U normativnim priručnicima piše da takva prezimena vokativ tvore dodavanjem nastavka *-u*. No istraživanje je pokazalo da ispitanici prezimena koja pripadaju toj skupini (*Kovačić* i *Milić*) u većinom rabe u vokativnom obliku koji je jednak nominativu, dakle bez nastavka *-u*. Pokazalo se da ne postoji razlika u čestoći izjednačavanja između takvih dvosložnih (*Milić*) i trosložnih prezimena (*Kovačić*). Upotreba vokativa prezimena *Kovačić* i *Horvat* ispitivala se u sedam različitih komunikacijskih situacija i pokazalo se da upotreba vokativnoga oblika ovisi o komunikacijskoj situaciji. Jedina komunikacijska situacija u kojoj prevladava upotreba vokativa prezimena *Kovačić* s nastavkom *-u*, a ne vokativni oblik jednak nominativu jest ona u kojoj se govornik obraća sugovorniku samo prezimenom, tj. bez apozicije i atributa uz prezime (*Javi se ravnatelju, Kovačiću!*). Jednaka komunikacijska situacija s prezimenom *Horvat* potvrđuje da govornici, kad se obraćaju sugovorniku samo prezimenom, znatno češće rabe vokativni oblik s nastavkom nego u ostalim ispitivanim situacijama. Pokazalo se i da govornici u komunikacijskim situacijama u kojima se obraćaju osobama s kojima su u manje službenom (prijateljskom) odnosu češće rabe vokativ s nastavkom (*Dragi moj prijatelju X, hvala na obavijesti.*) nego u službenijim komunikacijskim situacijama (*Poštovani gospodine X, hvala na obavijesti., Poštovani gospodine zastupniče X, hvala na obavijesti.*), dakle pokazalo se da što je komunikacija službenija, to je češće izjednačavanje vokativa s nominativom. Stariji ispitanici (ispitanici koji imaju 50 ili više godina) znatno rjeđe u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika izjednačuju s nominativom vokativ prezimena muških osoba na *-ić*, ali i prezimena koja ne završavaju na *-ić*, a kajkavski ispitanici i ispitanici koji nemaju završen viši stupanj obrazovanja (ispitanici koji imaju završenu osnovnu školu, pohađaju srednju školu ili imaju završenu srednju školu) znatno češće u odnosu na ukupnu skupinu ispitanika izjednačuju s nominativom vokativ prezimena muških osoba na *-ić*. Istraživanje pokazuje da govornici većinom izjednačuju s nominativom vokativ prezimena muških osoba koja ne završavaju na *-ić* kao što i savjetuje znatan broj novijih normativnih priručnika, a na čestoću izjednačavanja vjerojatno utječu dužina prezimena (u jednosložnih prezimena *Kiš* i *Kos* ispitanici češće rabe vokativ izjednačen s nominativom nego u dvosložnih prezimena *Balog*, *Kovač*, *Majer* i *Traynor*) i glasovne promjene (ispitivano prezime *Balog* u kojega u vokativu s nastavkom *-e* dolazi do glasovne promjene većina ispitanika, osobito mlađih, rabi u vokativnom obliku koji je izjednačen s nominativom, a mnogo rjeđe rabe vokativ toga prezimena s nastavkom *-e*), a budući da je prezime *Kos* prezime koje ispitanici u najvećem postotku (95 %) izjednačuju s nominativom, moguće je da na čestoću izjednačavanja vokativa s nominativom utječe i značenjska prozirnost prezimena. Međutim, da bi se utvrdilo je li tomu doista tako, trebalo bi provesti istraživanje u kojem bi se ispitivala upotreba više takvih prezimena (primjerice *Mraz*, *Sumrak*, *Šaran*, *Vuk*, *Zec*). Na izjednačavanje vokativa prezimena muških osoba koja

ne završavaju na *-ić* s nominativom zasigurno utječe i normativna literatura, posebice novija, u kojoj piše da je vokativ prezimena muških osoba koja ne završavaju na *-ić* jednak nominativu. Ispitivano strano prezime *Traynor* ispitanici prevladavajuće rabe u vokativnom obliku koji je jednak nominativu, ali ipak vokativ toga prezimena uglavnom ne izjednačavaju s nominativom češće nego domaća prezimena koja ne završavaju na *-ić*. I vokativ prezimena na *-a* (*Desnica*) ispitanici uvjerljivo najčešće rabe u obliku koji je jednak nominativu iako je riječ o prezimenu koje je ženskoga roda, stoga se moglo pretpostaviti da će znatan dio ispitanika u vokativu rabiti nastavak *-o*, koji je karakterističan za imenice e-vrste, a koji se i navodi za to prezime u Težak-Babićevoj gramatici, no vokativ *Desnico* upotrijebio bi vrlo mali broj ispitanika, a čak nijedan ispitanik starije skupine ispitanika.

Na osnovi dobivenih rezultata istraživanja nameće se potreba za ujednačenim normativnim rješenjima zasnovanim na jasnim i sveobuhvatnim pravilima o vokativu prezimena muških osoba.

Literatura

- Marko Alerić, 2011., Poslovni jezični savjetnik, HGK, Zagreb
Stjepan Babić i dr., 2007., Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, NZ Globus, Zagreb
Lidija Bakota i Ivana Trtanj, 2013., Jezikom (p)o jeziku, FOOZ, Osijek
Eugenija Barić i dr., ⁴2005., Hrvatska gramatika, ŠK, Zagreb
Eugenija Barić i dr., 1999., Hrvatski jezični savjetnik, IHJJ, Pergamena, ŠK, Zagreb
Goranka Blagus Bartolec i dr., 2016., 555 jezičnih savjeta, IHJJ, Zagreb
Miriam Butt, 2006., The Theories of Case, Cambridge University Press, Cambridge
Ankica Čilaš Šimpraga i Irena Miloš, 2014., Vokativ prezimena muških osoba u hrvatskome jeziku, u knjizi Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě, Občanské sdružení Porta Balkanica, Brno
Anđela Frančić, 2000., O prezimenu Zagorec, Folia onomastica Croatica, br. 9., str. 43. – 55.
Anđela Frančić i dr., ²2006., Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku, HSN, Zagreb
Anđela Frančić, 2016., Prezimena – vrela dijalektnih podataka, Hrvatski dijalektološki zbornik, br. 20., str. 43. – 55.
Sanda Ham, ⁵2017., Školska gramatika hrvatskoga jezika, ŠK, Zagreb
Sanda Ham, 2018., Morfo(no)loška obilježja imena i prezimena u hrvatskom književnom jeziku, u zborniku U jezik uronjeni, zbornik posvećen Ireni Vodopiji, FOOZ, Osijek, str. 237. – 256.
Lana Hudeček i dr., 1999., Hrvatski jezični savjetnik, IHJJ, Pergamena, ŠK, Zagreb
Lana Hudeček i dr., ²2012., Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska – Hrvatski jezik u poslovnoj komunikaciji, Kersch Offset, Zagreb
Ljudevit Jonke, 1965., Književni jezik u teoriji i praksi, Znanje, Zagreb
Željko Jozić (ur.), 2013., Hrvatski pravopis, IHJJ, Zagreb
Mile Mamić, 1996., Jezični savjeti, HFD, Zadar

- Ivan Marković, 2012., Uvod u jezičnu morfologiju, Disput, Zagreb
Nives Opačić, 2007., Hrvatski jezični putokazi, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
Dragutin Raguž, 2010., Gramatika hrvatskoga jezika, vlastito izdanje, Zagreb
Josip Silić i Ivo Pranjković, ²2007., Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, ŠK, Zagreb
Petar Šimunović, 1997., Die Charakteristika der kroatischen Familiennamen, Folia onomastica Croatica, br. 6., 147. – 157.
Petar Šimunović, ³2006., Hrvatska prezimena, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
Stjepko Težak i Stjepan Babić, ¹⁵2005., Gramatika hrvatskoga jezika, ŠK, Zagreb
Stjepko Težak, 1991., Hrvatski naš svagda(š)nji, ŠN, Zagreb
Sanja Vulić, 2010., Jezik Modruškoga urbara, Čakavska rič, god. 38., br. 1., str. 135. – 154.
Ivan Zoričić, 1998., Hrvatski u praksi, Zavičajna naklada Žakan Juri, Pula

Sažetak

Alen Orlić, Klasična gimnazija Zagreb, alen.orlic1@gmail.com

UDK 81'66'367.622, izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22210/jezik.2022.69.10>

primljen 10. rujna 2021., prihvaćen za tisak 28. ožujka 2022.

Vocative of Male Surnames in Modern Croatian Language

The paper deals with the vocative singular of male surnames. This topic is not given much space in grammar books, although due to the diversity of vocative endings, speakers may find themselves in doubt about which vocative form to use. The paper gives a detailed overview of how normative manuals deal with this topic and presents the results of a comprehensive study of the use of vocative endings among the speakers of the Croatian language.

Keywords: vocative, surnames of males, communication situation

PITANJA I ODGOVORI

NA KRAJU VREMENA

Čitatelj S. P. iz Rijeke postavio nam je pitanje je li imenica *vremena* u svezi *na kraju vremena* u jednini ili u množini. Naša dugogodišnja suradnica Marija Znika odgovorila mu je na pitanje.

Čujemo li da će se što zbiti *na kraju vremena*, razumijevanje ovisi o naglasku na riječi *vrijeme*: *vrěmena* (G jd.) ili *vreměná* (G mn.). Je li riječ o *vremenu* ili *vremeni-*

ma? I može li imenica *vrijeme* uopće imati množinu?

Imenica *vrijeme* u svojem temeljnom značenju označuje neprekidno trajanje (prema Školskom rječniku hrvatskoga jezika, Zagreb, IHJJ i ŠK, 2012.), beskonačni kontinuum procesa postojanja i zbivanja koji se pojavljuju u jednoznačno neobrativu slijedu – od prošlosti preko sadašnjosti u budućnost. Za Hrvatsku je enciklopediju *vrijeme* neprekidni slijed promjena u kojem se trenutci ili